

ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՄԴԱՆ Ա. ՔՆՆՅ. ՏԻԼԿԷՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱԶՈՒՄՈՎ ՄԵՂԲԸ ԶԻ ՔԱՒՈՒՐ

1915 և 1922 զարհուրելի թուականները զգայարաններուս վրայ թողած են ահագնեցիկ ու խորարմատ փառաբանություններ, որ ժամանակի ցմահ հոլովոյթով՝ պիտի չզաղորին վարագորելի սպանդին սարսափազգու փեսարանները փեսողութենէս:

Մանկութեան և պատանութեան փարիներուն պատահած այս անպարմելի նախճիրները, ոչ մէկ կերպով կարելի չէ փարագրել յիշողութենէս և մոռացութեան յանձնել զանոնք:

Իզմիրի ջարդին, փարթամ ու բարգաւաճ հայութիւնը և գազանային բռնկումներէ մոլեցնած թորք խուժանը, իրարու հանդիպեցան անմեղունակ զոհի ու անագորոյն դահիճի դերերով՝ դժոխային պարկերացում փալով քաղաքին:

Զարկը փոսկապարելու փնդոյ պարասպութեան՝ կենսութախ օրեր էին, երբ բացեցան գեհենի երկաթէ դարպասները և երկրի խաւարակոյտ ընդերքներէն դուրս նետուեցան սալաքանդներէն սոսկաքանդի մարդակերպ ճիւղներ, զինուած բիրերով ու մականներով, բախերով ու բրիչներով, կացիներով ու մսագործի դանակներով, սրածելու, կեղեքելու և կոտորելու անպաշտպան հայութիւնը, որ պարտասար էր ինքնալոյս գոհարներու խուժանին անյագորդ ցանկութիւններուն:

Օրը շաբաթ էր, գարնան արեւափայլ առաւօթ մը, յունական բանակը փախուսքի մարնըւած կը լքէր ռազմաճակատը և իր խուճապային նահանջով, թրքական զօրքին անգթութեան կը յանձնուէր քաղաքին քրիստոնէայ բնակչութիւնը:

Նոյնպէս, փախուսքի կը դիմէր ֆեւրայիներու ձիաւոր ջոկատը, որ հայկական թաղերէն անցնելով կը պարտիւրէր փակել դռներն ու պարտուհանները և փուններէն դուրս չ'ելլել:

Թրքական զօրքը քաղաք մտնելէ առաջ, խուժանը աւարտած էր ջարդի և կողոպտարի իր յազեցումը:

Միջօրէի ժամերուն, կարծես քաղաքի ահաբեկած ժողովուրդը հսկայ դագաղի մը մէջ ամփոփուած՝ խորագոյն կը ննջէր մեռելային լռութեամբ:

Ամէն հայ ընտանիք, փեղկերուն ետեւ, աչքերը դուրս յառած լուսամուտներէն, աղօթքը շրթունքին՝ կը սպասէր ժամանակի յղացումէն ծնելիք աղէքին:

Հրացանակիր հայ երիտասարդներ, թաղին փողոցներուն անկիւնները դիրքեր գրաված՝ օրուան բոլոր ժամերուն կը սպասէին ճակատելու յարձակողներու դիմագրաւումին:

Առաջին նահապակները եղան գարունամեայ այդ հայորդիները, խժոյժ չարչարանքներով իրենց կնանքերը ողջակիզելով, առանց մէկ փամփուշտ արձակելու գրոհող ամբոխին դէմ, որոնց գանկերը ջարդուեցան իրենց իսկ հրացաններու կոթերով, ապա՝ խուժանին հետեւող երկանիւ աղբակառքերու մէջ բարձուեցան անոնց մարմինները, բլրացած մեռելա-

ներու վրայ: Անոցմէ շարքերը կիսաբաց աչքերով ականապես եղան իրենց յուղարկաւորութեան:

Հայաստանութեան եւ աւարաւորութեան համար՝ փողոց նկարում թուրք ամբոխը, ասկէ առելի գերազանց խրախճանք չէր կրնար ունենալ, յագուրդ տալու իր բնագոյական բերումներուն:

Ամէն փողոցի վրայ կ'երեւար նոր խուժան մը, վայրագ բացականչութիւններով:

- Ներքոյ Էրմենի վար, ո՛ր հայ կա, այս վրիժառու խօսքը կը լսուէր անոնց պիղծ շրթներէն:

Ինչ որ կը գրեմ հիմա, այս ծերունագարդ հասուն տարիքիս, մասնկութեանս ահաբեկեալ աչքերուն առջեւ կատարուած իրողութիւններ են, բառեր պակաս, բայց՝ ոչ ասելի: Ո՛չ մէկ ժողովուրդի լեզուի բառամթերքին մէջ չկան հաւասարագոր բառեր, որ կարենան հարազատ պարկեռացումը տալ հայուն ճակատագրին վիճակուած խոշտանգումներուն ահաւորութիւնը:

Տեսայ տակումով մեր տան առջեւէն անցնող աղբակառքերու մէջ բլրացած ու ջարդուած մարմիններ, ոմանք դեռ կիսամեռ ու կիսաբաց աչքերով, կարծես այսօր կատարուած ըլլալին այդ ճիւղալային խոշտանգումները: Կը գրեմ իրաքանչիւր բառ դողալով եւ հոգեկան փղծկումներով եւ կ'ըսեմ իւրովի, ինչո՞ւ աշխարհի բազմահարիր ժողովուրդներու մէջ, այս անսահմանելի զուլումներուն պիտի ենթարկուէր նահապաղ հայութիւնը:

Չեմ կարծեր, որ մարդկային անասնական բնագորդ այս արելավառ անգթութիւնը ցուցաբերած ըլլայ պարմութեան մէջ, ոեւէ ժամանակ՝ դժոխային արտայայտութեամբ:

Հայ քահանայ մըն եմ, նուիրապետութեան ամենացած աստիճանի վրայ, կոչումս է ներողամիտ ըլլալ ամէն մարդու, որքան ալ ծանր ըլլայ իր գործած մեղքը, բայց հայաջինջ ցեղասպանութեան հանդէպ, թող Աստուած ու Եկեղեցիս մեղք չհամարին, որ անկարող կը ներգզած ներել ջարդարար ժողովուրդ մը, որ արմատախիլ փորձեց ընել երկրի մակերեսէն իմ Ազգս:

Թուրք խելագարած ամբոխին համար, այնքան առաւել էր զոհերու հունձքը, այնքան հեշտ ու ազատ կողոպտուրը, եւ այնքան բարենպաստ ժամանակը, եւ պարեհութիւնը հայեր ջարդելու ու մայրերու որովայնէն վիժած լակոտներ սովալլուկ բազենէրու պէս թառէր էին արիւնալից դիակներու վրայ եւ կը խուզարկէին անոնց գրպանները, դրամ գտնելու յոյսով:

Մեր տան դիմաց խան մը կար, որուն հայ պահակը ութսունամեայ ծերունի մըն էր, բլրնեցին թևերէն եւ փողոց բերին զայն, պառկեցուցին գետնին վրայ եւ խոշոր քարով զանկը փշրեցին:

Այս եւ ուրիշ աղեխարշ խժոժութիւնները կը լրտեսէինք փեղկերու արանքներէն տառապալից համբերութեամբ:

Մարսափը շրթայեր էր մեր էութեան բոլոր կարողութիւնները եւ բազմաբանջ մտածումը, որ կ'իշխէր մեր կեանքին վրայ, անխուսափելի մահն էր: Օրը անցեր էր եւ չէին գոցուեր աչքերուս կոպերը, վախը չէր թողուր, որ յաղթահարեմ անքնութիւնը:

Քոյրս եւ նշանածը, ամբողջ շաբաթ մը մնացին մեր լքուած տան առաստաղին մէջ պահուած՝ կիսաբաղջ:

Վերջապես խուժանը կանգ առաւ մեր երկրականի փան առջեւ, որուն գեղնայարկը կը բնակէր ֆրանսահպարակ կաթողիկէ հայ ընտանիք մը, մայր մը՝ իր երեք երիտասարդ զաւակներով, քսան, քսաներկու եւ երեսուն փարեկան:

Շէնքին մուտքի դուռը խորփակելով ներս խուժեցին, գանակոծելով դուրս բաշեցին երեք եղբայրները եւ իրենց ողբակոծ մօրը աչքերուն առջեւ հրացանազարկ սպաննեցին:

Ո՞ր մայրը կրնար փոկալ ու չխելագարի իր արգանդի սիրոյ ծնունդներուն սրտաճմլիկ մահուան առջեւ:

Վագրի վայրագութեամբ նեփունցաւ խուժանավարներէն մէկուն վրայ, որ զաւագանի հարուածներով կը ջանար վերջ փալ անոնց շնչառութեան:

Վերջապէս մայրն ալ նուաղած ինկաւ անոնց արիւնլուայ մարմիններուն վրայ եւ ալ՝ չկանգնեցաւ:

Վերջին խօսքը եղաւ փարաբախս մօր մահուան հոնդիւններու մէջ հեղեղալ բառերը:

- ԴԵՆ ՖՐԱՆՍԵԶ, ՖՐԱՆՍԵԶ ՎՈՒՐՈՒՄԱՋ: Ես ֆրանսացի եմ, ֆրանսացին չեն գարներ:

Խնդ կիներ վստահ ու ապահով էր, որ ֆրանսահպարակ էր եւ խուժանը չէր դաչեր իր կեանքին: Չմտածեց, որ հայ էր եւ թուրքին համար արժէք չունէր ոչ մէկ ազգի հպարակութիւն, հերիք էր, որ ծագումով հայ էր, պէտք էր ... կացինահարուէր:

Մեծ պետութիւններու ցուցաբերած բռնաւթին սառնասրտութիւնը, նոյնքան համագործակցող մըն էր, որքան հայաջինջ ցեղասպանութեան հեղինակներուն աններելի յանցագործութիւնը անպաշտպան հայութեան հանդէպ:

Հայ ժողովուրդի մեծ վշտին եւ մեծ սուգին անհաւասարելի ԵՐԳԻՉԸ, Անտիս Ահարոնեան, իր խղճին բողոքը լսելի դարձուց ապագայ բոլոր հայ սերունդներուն, հեղափոխ պայմական խօսքերով, որ կը բարացուցեն իր այլամերժ ԱՆԵՐՈՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ հայաջինջ ցեղասպաններուն հանդէպ:

ԵԹԷ ԱՅՍԺԱՆ ՉԱՐԻՔ ՄՈՌԱՆԱՆ ՄԵՐ ՈՐԴԻՔ, ԹՈՂ ՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀ ՆԱՅՈՒՆ ԿԱՐԿՆՆԱՆ ԱՆԱՄՏԻՆԸ: